

พหุปัจจัยกับกรณีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ความเข้าใจเชิงบูรณาการ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

รองศาสตราจารย์ นายแพทย์พิทยา จารุพูนผล

บทคัดย่อ

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นปรากฏการณ์ที่ซับซ้อนและเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งได้รับอิทธิพลจาก พหุปัจจัย (Multi-factor) ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยี สิ่งแวดล้อม และการเมือง ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างสังคม ค่านิยม รูปแบบพฤติกรรม และสถาบันทางสังคม

บทความนี้อธิบายว่า สังคมพหุปัจจัย (Multifactorial Society) คือสังคมที่มีหลากหลายองค์ประกอบและปัจจัยที่ซับซ้อนเข้ามามีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลและกลไกการสื่อสารในสังคม โดยใช้ ทฤษฎีความซับซ้อน (Complexity Theory) และ ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change Theory) มาอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ เช่น บทบาทของเทคโนโลยีการสื่อสาร การค้าข้ามพรมแดน ปัญหาสิ่งแวดล้อม และความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ

การทำความเข้าใจปัญหาทางสังคมในลักษณะองค์รวมและพิจารณาจากฐานข้อมูลขนาดใหญ่เป็นสิ่งจำเป็น บทความนี้เสนอแนวทางในการสร้างแบบจำลองสังคมและการใช้ฉากทัศน์เพื่ออธิบายและแก้ไขปัญหาสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมองว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไม่ใช่สิ่งที่น่าหวาดกลัว แต่เป็นโอกาสที่เราจะได้ทำความเข้าใจและจัดการกับพหุปัจจัยต่างๆ เพื่อสร้างสังคมที่มีคุณภาพและยั่งยืนได้อย่างแท้จริง

Multifactorial and Social Change Cases: An Integrative Understanding for Sustainable Development

Assoc. Prof. Dr. Phitaya Charupoonphol

Abstract

Social change is a continuous and complex phenomenon influenced by multi-factors including economic, social, cultural, technological, environmental, and political aspects. These factors significantly impact social structures, values, behavioral patterns, and social institutions.

This article explains the concept of a Multifactorial Society, a society where diverse and complex factors collectively influence individual behavior and communication mechanisms. It utilizes Complexity Theory and Social Change Theory to explain phenomena such as the role of communication technology, international trade, environmental issues, and economic inequality.

Understanding social problems holistically and leveraging large-scale data is essential. This paper proposes using social modeling and scenario building to effectively explain and solve social issues. The core message is that social change should not be feared. By understanding and properly managing these multifactorial influences, we can genuinely build a quality and sustainable society.

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและซับซ้อนในทุกยุคสมัย โดยเฉพาะในโลกปัจจุบันที่เชื่อมโยงกันอย่างไร้พรมแดน ปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อสังคมไม่ได้มาจากสาเหตุเดียวอีกต่อไป หากแต่เกิดจาก พหุปัจจัย (Multi-factor) ที่ทำงานร่วมกันอย่างซับซ้อนและมีปฏิสัมพันธ์กันเอง บทความนี้มุ่งศึกษาและทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างพหุปัจจัยกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เพื่อสร้างองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์สำหรับการวิเคราะห์สถานการณ์ วางแผน และพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน

หลักการและความเป็นมา

แนวคิดเรื่องพหุปัจจัยไม่ใช่เรื่องใหม่ในวงวิชาการสังคมศาสตร์ แต่ได้รับการให้ความสำคัญมากขึ้นในยุคหลังอุตสาหกรรม (Post-industrial era) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงไม่ได้ขับเคลื่อนโดยปัจจัยทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียวอีกต่อไป แต่รวมถึงปัจจัยทางสังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยี สิ่งแวดล้อม และการเมือง การศึกษาในอดีตมักจะแยกวิเคราะห์ปัจจัยแต่ละตัวออกจากกัน ทำให้ขาดความเข้าใจในภาพรวมที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ การมองสังคมผ่านเลนส์ของพหุปัจจัยจึงเป็นแนวทางที่เหมาะสมและจำเป็นอย่างยิ่งในการทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน

บทความนี้มีจุดมุ่งหมาย เพื่อทำความเข้าใจบริบทพหุปัจจัย ขอบเขต และผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วิเคราะห์ว่าปัจจัยต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นทำงานร่วมกันอย่างไรและมีขอบเขตการส่งผลกระทบต่อสังคมในมิติใดบ้าง

เพื่อนำเสนอทฤษฎีและสถานการณ์บริบทพหุปัจจัยจากงานวิจัยและผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม รวบรวมและสังเคราะห์ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง พร้อมยกตัวอย่างกรณีศึกษาจากงานวิจัยทั้งในและต่างประเทศ

เพื่อสร้างองค์ความรู้และกรอบการศึกษาวิจัย พัฒนกรอบแนวคิดสำหรับใช้ในการเฝ้าระวัง ป้องกัน และแก้ไขปัญหาเชิงรุก รวมถึงการสร้างรูปแบบสังคมที่มุ่งเน้นคุณภาพชีวิตที่ดีในยุคปัจจุบัน

เพื่อนำเสนอแนวทางในการจัดการกับประเด็นสำคัญของสังคม เสนอแนวทางปฏิบัติเพื่อรับมือกับปัญหาที่เกิดจากพหุปัจจัย เช่น สังคมสูงอายุ, สังคมเปราะบาง, และปัญหาความรุนแรง

เพื่อสรุปสำหรับผู้บริหารหมายถึง สรุปใจความสำคัญและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อใช้ในการตัดสินใจและกำหนดทิศทางขององค์กรหรือหน่วยงาน

นิยามความหมาย

1. พหุปัจจัย (Multi-factor)

หมายถึง ชุดของปัจจัยที่มากกว่าหนึ่งปัจจัย ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์และส่งผลกระทบต่อกันอย่างเป็นระบบและซับซ้อน ปัจจัยเหล่านี้อาจมาจากหลากหลายมิติ เช่น

ปัจจัยทางเศรษฐกิจหมายถึง การเติบโตของเศรษฐกิจ, การลงทุน, การจ้างงาน, ความเหลื่อมล้ำทางรายได้

ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมหมายถึง โครงสร้างประชากร (เช่น สังคมสูงวัย), ค่านิยม, ความเชื่อ, การศึกษา, การเคลื่อนย้ายประชากร

ปัจจัยทางเทคโนโลยีหมายถึง การมาถึงของเทคโนโลยีดิจิทัล, ปัญญาประดิษฐ์ (AI), การสื่อสารออนไลน์

ปัจจัยทางการเมืองและกฎหมายหมายถึง นโยบายรัฐ, การเมืองระหว่างประเทศ, กฎหมายและข้อบังคับ

ปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมหมายถึง การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ, มลพิษ, ภัยพิบัติทางธรรมชาติ

2. การเปลี่ยนแปลง / ปัจจัย / กระบวนการ / ผลกระทบ

การเปลี่ยนแปลง (Change) หมายถึง การเคลื่อนไหวหรือการปรับเปลี่ยนจากสภาวะหนึ่งไปสู่อีกสภาวะหนึ่ง

ปัจจัย (Factor) หมายถึง ตัวกระตุ้นหรือตัวแปรที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

กระบวนการ (Process) หมายถึง ลำดับขั้นตอนของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ผลกระทบทางตรง (Direct Impact) หมายถึง ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นโดยทันทีและสัมพันธ์โดยตรงกับปัจจัยนั้นๆ

ผลกระทบทางอ้อม (Indirect Impact) หมายถึง ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นต่อเนื่องจากผลกระทบทางตรง หรือเป็นผลพวงจากการทำงานร่วมกันของหลายปัจจัย

3. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change)

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับโครงสร้างทางสังคม ค่านิยม รูปแบบพฤติกรรม และสถาบันทางสังคม ซึ่งอาจเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป (Evolutionary) หรือการเปลี่ยนแปลงแบบฉับพลัน (Revolutionary) ก็ได้

4. สังคมพหุปัจจัย (Multifactorial Society) หมายถึง สังคมที่มีหลากหลายองค์ประกอบและปัจจัยที่ซับซ้อนเข้ามามีอิทธิพลร่วมกันต่อพฤติกรรมของบุคคล คุณภาพชีวิตของประชากร และกลไกการสื่อสารภายในสังคมนั้นๆ โดยปัจจัยเหล่านี้ไม่ได้แยกเป็นเอกเทศ แต่มีการเชื่อมโยงและส่งผลกระทบซึ่งกันและกันอย่างเป็นระบบ

ทฤษฎีและสถานการณ์พหุปัจจัยกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

1. ทฤษฎีความซับซ้อน (Complexity Theory)

ทฤษฎีนี้มองว่าสังคมคือระบบที่มีความซับซ้อนสูง ซึ่งประกอบด้วยส่วนประกอบย่อยๆ ที่มีปฏิสัมพันธ์กันอย่างไม่เป็นเส้นตรง (Non-linear) การเปลี่ยนแปลงไม่ได้เกิดจากเหตุผลเดียว แต่เกิดจากปฏิกิริยาลูกโซ่ที่คาดเดาได้ยาก

กรณีตัวอย่างหมายถึง การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19

ปัจจัยหมายถึง การมาถึงของเทคโนโลยีการสื่อสาร (สื่อสังคมออนไลน์), การค้าและการเดินทางระหว่างประเทศ, ปัญหาสิ่งแวดล้อม (การรุกราน), นโยบายสาธารณสุขของรัฐบาล

ปฏิสัมพันธ์: เทคโนโลยีทำให้ข่าวสาร (ทั้งจริงและปลอม) แพร่กระจายอย่างรวดเร็ว การเดินทางระหว่างประเทศเร่งการแพร่ระบาด นโยบายของรัฐบาลสร้างความแตกต่างในระดับการรับมือของแต่ละประเทศ

ผลกระทบ: การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ (ธุรกิจล้มละลาย, การทำงานจากที่บ้าน), การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (ความสัมพันธ์ทางเพศ, ความเครียดทางจิตใจ), การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี (การยอมรับเทคโนโลยีการประชุมออนไลน์)

2. ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change Theory)

ทฤษฎีนี้อธิบายว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดจากความขัดแย้งของพลังอำนาจและผลประโยชน์ โดยมีพหุปัจจัยเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงนั้นๆ

กรณีตัวอย่าง: การเคลื่อนไหวเรียกร้องประชาธิปไตย

ปัจจัย: ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ, ความไม่พอใจในระบอบการปกครอง, การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารผ่านโซเชียลมีเดีย, การรวมกลุ่มของคนรุ่นใหม่

ปฏิสัมพันธ์: ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจเป็นชนวนสำคัญที่สร้างความไม่พอใจ การสื่อสารออนไลน์ช่วยให้ผู้คนที่มีอุดมการณ์เดียวกันสามารถรวมตัวกันได้ง่ายและรวดเร็ว

ผลกระทบ: การเปลี่ยนแปลงนโยบาย, การปฏิรูปกฎหมาย, การเกิดกระแสสังคมใหม่ๆ
องค์ความรู้และกรอบการศึกษาเพื่อการรับมือเชิงรุก

การทำความเข้าใจพหุปัจจัยทำให้เราสามารถสร้างกรอบความเข้าใจ และกรอบการศึกษาที่เน้นการเฝ้าระวังและแก้ไขปัญหาเชิงรุกได้ โดยมีแนวทางดังนี้:

การวิเคราะห์แบบองค์รวม (Holistic Analysis): ศึกษาปัจจัยทั้งหมดในภาพรวม แทนที่จะแยกเป็นส่วนๆ

การใช้ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) และปัญญาประดิษฐ์ (AI): วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่างๆ เพื่อทำนายแนวโน้มและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

การสร้างแบบจำลองทางสังคม (Social Modeling): พัฒนาโมเดลจำลองเพื่อทดสอบผลกระทบจากนโยบายหรือมาตรการต่างๆ ก่อนนำไปใช้จริง

การสร้างฉากทัศน์ (Scenario) ซึ่งบริบทและรูปแบบที่เป็นไปได้พร้อมทั้งแนวทางในการวางแผนแก้ไขปัญหาเสมือนคาดการณ์ที่เกิดขึ้นและเหตุการณ์ที่เป็นไปได้จะได้มีการเตรียม รับมือเพื่อแก้ปัญหาต่อไป

แนวทางการจัดการสังคมสูงอายุ เปราะบาง และความรุนแรง

พหุปัจจัย การแพทย์ที่ทันสมัย, อัตราการเกิดที่ลดลง, โครงสร้างครอบครัวที่เปลี่ยนไป
แนวทางการจัดการหมายถึง นโยบายบำนาญที่ยั่งยืน, การสร้างงานที่เหมาะสมกับ
ผู้สูงอายุ, การพัฒนาเทคโนโลยีช่วยเหลือผู้สูงอายุ, การส่งเสริมกิจกรรมทางสังคมเพื่อลดความเหงา
สังคมเปราะบางและปัญหาสังคมหมายถึง

พหุปัจจัยหมายถึง ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ, การเข้าถึงการศึกษา, สภาพแวดล้อมทางสังคมที่ไม่ดี

แนวทางการจัดการหมายถึง นโยบายสวัสดิการที่ครอบคลุม, การส่งเสริมการศึกษา และทักษะอาชีพ, การสร้างพื้นที่ปลอดภัยสำหรับชุมชน

ความรุนแรง

พหุปัจจัย หมายถึง ความเครียดทางเศรษฐกิจ, การเข้าถึงอาวุธ, การใช้สื่อโซเชียลที่ขาด
ความรับผิดชอบ

แนวทางการจัดการหมายถึง กฎหมายควบคุมอาวุธที่เข้มงวด, การส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพทางจิต, การใช้เทคโนโลยีในการเฝ้าระวังและป้องกันอาชญากรรม

สรุป

การทำความเข้าใจว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นผลมาจาก พหุปัจจัย ที่ทำงานร่วมกันนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการบริหารจัดการในทุกระดับ ผู้บริหารควรมีแนวคิดในการมองภาพรวมและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่างๆ เพื่อให้สามารถตัดสินใจเชิงนโยบายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ข้อเสนอแนะสำคัญคือหมายถึง

การมองปัญหาแบบองค์รวมหมายถึง หลีกเลี่ยงการแก้ไขปัญหาแบบแยกส่วน แต่ให้พิจารณาผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับระบบทั้งหมด

การลงทุนในเทคโนโลยีและข้อมูลหมายถึง ใช้ข้อมูลขนาดใหญ่และ AI ในการคาดการณ์แนวโน้มและผลกระทบเชิงลึก

การส่งเสริมความร่วมมือข้ามสาขาหมายถึง สนับสนุนให้ผู้เชี่ยวชาญจากหลากหลายสาขาร่วมกันระดมสมองและออกแบบนโยบายร่วมกัน

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมไม่ใช่สิ่งที่ต้องหวาดกลัว แต่คือโอกาสในการพัฒนา หากเราสามารถทำความเข้าใจและจัดการกับพหุปัจจัยต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม เราจะสามารถสร้างสังคมที่มีคุณภาพและยั่งยืนได้อย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- Beck U. Risk Society: Towards a New Modernity. London: Sage Publications; 1992.
- Castells M. The Power of Identity. 2nd ed. Malden, MA: Blackwell Publishing; 2010.
- Drori G, Meyer JW, Hwang H, editors. Globalization and Organization: World Society and Institutional Change. New York: Oxford University Press; 2006.
- Giddens A. The Consequences of Modernity. Cambridge: Polity Press; 1990.
- Inglehart R, Welzel C. Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence. Cambridge: Cambridge University Press; 2005.
- Sassen S. The Global City: New York, London, Tokyo. Princeton, NJ: Princeton University Press; 2001.

Sztompka P. The Sociology of Social Change. Malden, MA: Blackwell Publishing; 1993.

Urry, J. (2003). Global Complexity. Polity Press.

Wallerstein I. World-Systems Analysis: An Introduction. Durham: Duke University Press; 2004.